

הגאון הרב יעקב אברהם כהן שליט"א

דינים בהשבת אבידה

יש חמשה דינים מרכזיים בזה:

- א. הנושא המרכזי אם החפץ יש בו סימן או לא.
- ב. מקום האבידה כל' באיזה אופן הונח שם. (ולא קשור לדין מקום האבידה כגון עיר שרובה גויים וכו')
- ג. כיצד מכריזין על אבידה.
- ד. דין יהא מונח עד שיבא... והדין בזמן הזה.
- ה. דין סימנים כל' מה מוגדר סימן.

כהפקר א"כ הבטח בהפקר לאו כלום הוא והשני זכה אבל אם הוא רק היתר זכיה כיון שהשלים האבידה כיון שראה החפץ והחפץ עדיין שלו לפני שזכו בו או כבר אין את השלמת האבידה מן הבעלים ואין רשות לזכות בו ואם יודעים שהוא הבעלים יחזירו לו. [וב"כ נתה"מ רס"ח]

חפץ הנאבד אין בהכרח שנפל אבל אפי' הניחו במקום ושכח איפה והמקום רבים עוברים שם זה דין נאבד כיון שמתייאש כשאין שם סימן [רא"ש ר"ן ב"מ] וע"ז יש את בעיית יאוש שלא מדעת במקרה שכשידע ודאי יתיאש ועדיין אינו יודע והגדרתו יאוש בכח ולא בפועל. והלכתא כאביי דלא הוי יאוש, ולכך תנאי בדבר שאין בו סימן שידעו הבעלים ואז חזקה שמתייאש (כך ל' רמב"ם).

ואם הרים החפץ לפני ידיעת הבעלים אפי' נתייאשו אח"כ לא הוי יאוש ואינו זוכה והדין יהא מונח כיון שא"ב סימן.

הדין שדבר שיש בו סימן חייב להכריז ואין בו הא"ש (מתני' כ"ז ע"א) נלמד "משמלה" אף כל דבר שיש בו סימן. ואף ששניהם בדין ממוני שייכים לבעלים לגמרי החילוק הוא בדין ייאוש. ודין יאוש כידוע שונה מכל הקנאות ומהפקר שזה הקנאה לכו"ע [ואף תו"י כ"א ע"ב שכו' הפקר התכוון לתוצאה מסתמא] ומצינו יאוש רק באבידה ואדרבה הוא פועל ההפך מהקנאה סתם, שכל הקנאה הוא רצון הבעלים להוציא החפץ מרשותו וכן בהפקר, אבל יאוש הכוונה שהחפץ מצד עצמו מנותק ומפקע מן הבעלים ויאוש הבעלים הוא השלמה והסכמה לענין ועל כרחו החפץ יוצא מרשותו, ונדר הענין כ' קצה"ח נתה"מ ותרוה"כ דאינו כהפקר אלא הוא היתר זכיה בחפץ שאף שהחפץ עדיין ברשותו מותר לכ"א שירצה לזכות בחפץ שהיה בו חלות יאוש, (לכאו' לא כרש"י כ"א ע"ב שכו' הפקר). ונפק"מ עיקרית בזה כגון אדם שאבד חפץ והתיאש והלך ברחוק וראה החפץ ואדם אחר הרימו לפניו, אם דין יאוש הוא

לבעלים ומועיל הייאוש וזוכה בחפץ ול"ש לתקן, אבל לתוס' שהוא מצד החיוב השבה אין זה תלוי ברצונו שבמציאות חייב להחזיר ולא חל היאוש ויכול להחזיר ורק עבר על לא תוכל להתעלם.

המנח"ח (מ' תקל"ט) כ' קטן שהרים אבידה ונתיאשו הבעלים ואח"כ גדל החפץ שלו שאינו שומר לבעלים שהוא קטן וזכה. והוא כ' ברמב"ן, וה"ה לשי' התוס' דהרי ג"כ אין לו חיוב השבה. וכ' הנתה"מ שקטן שאובד חפץ לעולם הוא ישל"מ שאין בו דעת, ודברי הנתה"מ הם דוקא ביתום שהוא הבעלים דסתם קטן החפץ בבעלות אביו והוא יכול להתייאש דאל"ה כל אבידה אולי של קטן היא ול"ש יאוש.

הש"ך בג' מקומות הוכיח דשי' הרמב"ם בעד שיבוא אליהו שמותר להשתמש בחפץ כל' שכל הדין שאינו זוכה וצריך להחזיר כשיוודע הבעלים אבל להשתמש אפשר. וכל הראשונים חולקים עליו בדבר זה ויהא מונה דוקא (רמב"ן, רשב"א, רי"ף ר"ן) ובשו"ע הרב פסק שאסור שישתמש דספיקא דאורי' לחומרא דל"ש קים ליה כמו בדיני ממונות, שיש בזה איסורים של השבה ולכן שייך לחומרא ודוקא בממונות לקולא ושייך קים ליה.

אמנם להלכה נקבע דברים שאין בהם דעת ישל"מ וכמו שכתב הטור, מעות שאדם עשוי למשמש בכיסו כל שעה,

וכ' המל"מ (פי"ד וט"ו) שאם אדם מסופק אולי לא ידעו הבעלים הדין ג"כ יהא מונה ולשון השו"ע רס"ב בכה"ג "שצריך להחזיר" ולכאו' צ"ב שא"ב סימן? וע"כ איירי כשיוודע מי הבעלים שחייב להחזיר והנקודה שאינו זוכה וכ"כ הש"ך ר"ס אם יודע של מי.].

ודין זה בישל"מ שאינו זוכה מצינו ב' שיטות תוס' ב"ק (דף ס"ו ע"א) והרמב"ן במלחמות ב"מ (דף כ"ו ע"ב) דעת תוס' דכיון דבאיסורא אתא לידיה כהגדרת הגמ' כיון ששייך לבעלים א"כ מיד שהרים נתחייב בהשבה וחובת ההשבה מונע מהיאוש לחול דהחיוב לא פוקע ועד כמה שחייב להחזיר ל"ש שיהיה זכות לזכות. ודעת הרמב"ן כיון שהרים החפץ לא ע"מ לגזול אלא להשיב נהיה שומר אבידה לבעלים וידו כיד בעלים ואדם שיש לו חפץ ברשותו ל"ש בזה יאוש דאין יאוש ברשות וא"כ גם אצל השומר ל"ש יאוש שהוא רשות בעלים. ולפי דברי האחרונים א"ש שכל היאוש הוא השלמה לאבידת החפץ ולהתנתקותו מן הבעלים אבל כאן החפץ לא אבוד והוא ברשותו. (ויש טוענים מצד יאוש בטעות וכדו' אבל נראה הפשט מצד שאינו אבוד וכנ"ל) והנפק"מ בזה באדם שהרים לגזול או לזכות לעצמו ועבר על ג' לאוין גזלן השבה, לא תוכל להתעלם, ואח"כ נתיאשו הבעלים ולאחר זמן חזר בתשובה ורוצה להשיב החפץ, שכ' הרמב"ן שאם מחזיר רק נותן מתנה אבל אבידתו גזל כיון שגזל החפץ אינו שומר

ורק לפנים משורת הדין חייב להחזיר אפי' אחר יאוש כשיודע בודאות מי הבעלים.

אדם שרואה חפץ ברחוב בלי סימן ומסתפק אם הוא דבר שיש בו ישל"מ או לא אינו חייב להרים ויכול להתעלם ע"פ הגרעק"א (דף כ"א ע"א, ודף כ"ו ע"א) שבי שאע"פ שישל"מ לא הוי יאוש כיון שא"ב סימן אינו מחוייב בהשבה שלא יכול להשיב שהמודד הוא סימן. אמנם במקום שיש ת"ח יש חובת השבה ללא סימן בטביעות עינא ואז חייב בהשבה, כ"כ הרמ"א שדין טבע"ע הוא רק במקום שמצוי ת"ח כגון בתי מדרש, וישיבות. ובשם הר"ש וידל ידוע שהמוצא ספרי עיון אפי' ברחוב שייך טבע"ע כיון שהם שייכים לתלמידי חכמים. ות"ח הוא בחזקתו ונאמן בטביעות עד שהמוצא יוכיח אחרת, כל' שאינו נאמן לטעון שהוא יודע שהוא משקר.

חובת הכרזה הרמב"ן כ' שיתלה בבהמ"ד (אם מצא שם) פתק זמן ג' ימים ומסתמא כוונתו זמן כזה שבי"א יוכל לראות ולדעת ומסתמא שבוע במקום מסויים זה מספיק ואח"כ כבר לא מחוייב להכריז (אפי' שחייב להחזיר ויהא מונח)

חפץ שהכריז ולא באו הבעלים יהא מונח וכן ספק ישל"מ. וכתב החת"ס שחפץ שכיח ישומו אותו כמה שווה

לשונות של ארגמן שזה יקר, עגולי דבילה ככרות של נחתום מהרוזות ודברי מאכל דחשיבי, אניצי פשתן וגיזי צמר שמחמת כובדן מרגיש בנפילתן הגדרת הדברים, נחיצות (עשוי למשמש), יוקר, חשוב (אוכל), כובד.

ובתשו' הגר"מ פינשטין כ' דמעות אין חילוק בין מעט לרב ואפי' אסימון הא"ש, שזה גדר שנתנו חכמים ולא חילקו שאדם עשוי למשמש. (דיש ט"ז שבי ליישב איזה רמב"ם שכל חזקה זו שייכת אם יש לו דינר אחד שיודע שנפל או אם יש לו הרבה מעות אפשר שלא ידע שנפל אחד והוי ישל"מ, וודאי א"א לפסוק כך דא"כ כל פעם שימצא מעות יחשוש וע"כ בתשו' הגרמ"פ) ומ"מ כ"ז הוא רק חזקה במעות אבל אם יודע שנפל והמאבד לא מישש ואינו יודע הוי ישל"מ וכ"כ הנמוקי בב"מ.

הסמ"ע כ' (סי' רס"ז) שסימן הגדר הוא שאם נותן דעתו ע"ז שזה סימניו, ולכך נראה ששריטות בחפץ שהוא שכיח בחפצים אינו סימן, וע"כ הוא ככמו שהוא נחוץ וכדו' כגון סיגריות וצריך סימן בזה, וטלכרט הוא מוגדר יש בו סימן שאדם יודע כמה שיחות נשאר לו בזה ובחבילת סיגריות וכדו' אדם לא שם ליבו כמה נשאר בדיוק ואין בו סימן והוי יאוש כמעט שהוא דבר נחוץ ואדם עשוי ... כל שעה. טבעת ותכשיט הם כיוקר והא"ש וכל חפץ תעשייתי מוגדר אין בו סימן אלא א"כ יעשה חריטה מעצמו כיון שמייצרים מאתו סוג מאות.

מקפידים בזה.] (עוד כתב החת"ם שמצוה לפרסם ולהכריז על אבידה בעיתונים אם זה לא עולה כסף שאין חיוב להוציא ממון על אבידה רק במקרה שיודע מי הבעלים ויודע שיחזיר לו אז מהוויב לשלם להציל ממון חבירו כגון הרואה שנשרף בית חבירו ויודע שישלם הוצאותיו.)

וירשום בפנקס הציבור ויכול להשתמש או למכור לאחד ובבוא העת יחזיר מעות, וירשום כל הפרטים והסימנים ואיפה מצאם וכ"כ ערוך השולחן ודבר שאיננו שכיח אסור. [ותפילין בגמ' מבואר שהוא שכיח ומותר ונחלקו הפוסקים בזמן הזה שכ"א קונה מסופר מיוחד אם מוגדר שכיח לקנות שאנשים